

БӨЛІМ: ЖАЛПЫ РУБРИКА

НӘЗІР ТӨРЕҚҰЛОВТЫҢ ӨМІР ЖОЛЫ

ЖАРИЯЛАНДЫ
05.03.2024СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/151068/>

НӘЗІР ТӨРЕҚҰЛОВТЫҢ ӨМІР ЖОЛЫ

Қазақстанның тәуелсіздік алуы ел тарихындағы бетбұрысты кезең болды, өзімен бірге жаңа міндеттер ғана емес, өткенге де шолу жасады, бұған дейін айтылмай келген көрнекті қоғам қайраткерлерінің есімдері қайта жаңғыртылып, олар туралы кеңінен жазыла бастады. Міне, сондай тұлғалардың бірі – Нәзір Төреқұлов.

Нәзір Төреқұлов қоғамдық және мемлекеттік өмірге қосқан үлесіне қарамастан, ұзақ уақыт көлеңкеде қалды. Тәуелсіздік алғаннан кейін ғана оның есімі кеңінен танылып, қызу зерттеліп, талдана бастады. Төреқұлов мәдениет пен білімнің тоғысында еңбек етіп, қазақ қоғамының қалыптасуына зор үлес қосты.

Оның білім саласына қосқан үлесі орасан болды және оның бастамалары елдегі білім беру жүйесінің дамуына әсер етті. Төреқұлов мәдени мұраны сақтау мен насихаттауға үлес қосып, мәдени зерттеулерді де белсенді қолдап, дамытып отырды.

Алайда, оның үлкен жетістіктеріне қарамастан, оның есімі тәуелсіздік кезеңіне дейін тарихи әңгімелерде сирек аталды. Бұл саяси жағдайлар немесе қоғамдық санадағы басымдықтардың өзгеруі сияқты әртүрлі факторларға байланысты болуы мүмкін.

Осылайша, тәуелсіздік алғаннан кейін тарихты қайта қарау бұрын ұмыт болған немесе аз танымал тұлғалардың, соның ішінде Нәзір Төреқұловтың есімдерінің назар аударып, мойындау нысанына айналуына әкелді. Бұл процесс қазақстандық қоғамның қалай қалыптасып, дамығаны туралы неғұрлым толық және әділ идеяны құруға ықпал етеді.

Төреқұлов 1916 жылы Минскіде Батыс майданда жүргенде Земсоюзда нұсқаушы болып, «Еркін дала» құпия ұйымын құрды. 1917 жылы Орынборда өткен 1-ші жалпықазақ съезіне қатысады. Оның көп қырлы оқуының келесі қадамдары Бүкілресейлік «Земсоюздың» нұсқаушысы, «Қазақ Мұны» (Орынбор) газетінің редакторы, Қоқан Совреевкомының хатшысы және «Халық Госы» (Қоқан) газетінің редакторы

қызметтері болды. .

Төреқұлов 1918-1919 жылдары Ферғана облыстық революциялық комитеті төрағасының орынбасары, төрағасы, халық ағарту комиссары, 1920 жылы Түркістан ҚЛА мүшесі болды. Ол 1920 жылы Түркістан халық ағарту комиссары қызметін де атқарды. Төреқұлов «Білім және коммунистік мәдениет хабаршысы» журналының редакторы қызметін атқара жүріп, өңірдің интеллектуалдық дамуына зор ықпал етті.

Одан кейінгі жылдары да белсенді қоғамдық-мемлекеттік қызметін жалғастырып, түрлі жауапты қызметтерді атқарды, оның ішінде 1920-1922 жылдары Түркістан ОАК төрағасы, 1922 жылы Мәскеудегі КСРО халықтары орталық баспасының төрағасы болды. Мәскеудегі қызметін аяқтаған Төреқұлов Түркістанға оралып, 1923 жылдан бері «Темірқазық» журналының редакторы қызметін атқарды.

Нәзір Төреқұлов өңірдегі білім беру және мәдени бастамаларда маңызды рөл атқарып, жаңа өмір мен ағартушылық жолындағы адал күрескер ретінде тарихта ізін қалдырды.

«Нұрлан Төреқұлов: көрнекті мемлекет және ғалымның өмірі мен мұрасы»

Ғалым, елші, көрнекті мемлекет қайраткері Нәзір Төреқұлов 1892 жылы Түркістан маңындағы Кандоза қаласында дүниеге келген. Ол өзінің бай өмірінде Қазақстан мен Кеңес Одағының тарихында өшпес із қалдырды.

Төреқұлов еңбек жолының басында түркі тілдес халықтардың ортақ әліпбиін латын әліпбиіне көшіруді жақтады. Оның жетекшілігімен Қазақстаннан жер аударылған Ә.Бөкейхан, М.Жұмабаев, Ә.Байділдиндер үшін баспа есігін айқара ашып, оларды жұмыспен, баспанамен қамтамасыз етті. Қазақ тілінде «Темірқазақ» журналын шығаруды ұйымдастырған Төреқұлов өз жанына Ә.Бөкейхан, А.Байтұрсынов, М.Жұмабаев сынды қазақтың көрнекті зиялыларын жинады.

Оның қызметінің маңызды бөлігі 1920 жылдардағы оқиғаларға қатысу болды. Төреқұлов жиналыстар мен конференцияларға, соның ішінде 1924 жылы Орынборда өткен қазақ мұғалімдерінің бірінші слетіне белсене қатысты. 1922 жылы жаңа түрік әліпбиін енгізу жөніндегі комиссияның төрағасы болып сайланды.

1928 жылы КСРО-ның Сауд Арабиясындағы Бас консулы және Төтенше Елшісі болып тағайындалуымен өмірінің жаңа тарауы басталды. Алайда 1936-1937 жылдары қызметі кеңейіп, Мәскеу мен Ленинградтағы Шығыс халықтары институтының ғылыми қызметкері, проректоры болды.

Төреқұловтың отандық тіл біліміне қосқан маңызды үлесі оның «Жат сөздер», «Ұлттық мәселе және мектеп», «Қазақ-қырғыздың жаңа әліпбиі» және т.б ғылыми еңбектерінде көрініс тапты. Бұл еңбектерде орфография, әліпби және терминология жүйесі жан-жақты талданған. Сондай-ақ оның С.Сейфуллин мен Ә.Қадыри шығармаларына жазған рецензияларында айтылған әдебиет туралы ерекше көзқарастарын атап өткен жөн.

Нұрлан Төреқұлов 1937 жылы тұтқындалып, ату жазасына кесілді, артында ғылыми мұра, Қазақстан мен Кеңес Одағы тарихында үлкен із қалдырды.

Әл-Фараби атындағы Қазақ Ұлттық Университеті

Журналистика факультетінің

1 курс студенті

Әбдімомын Нурай

Жетекшісі: фил.ғ.к., доцент Р.С.Жақсылықбаева

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.